

از نص گرایی حداکثری تا تروریسم دینی

*دکتر سعید قماش، **امید متقی اردکانی

جهان در چند دهه اخیر بیش از هر زمان دیگر، شاهد افعال تروریستی با استفاده از نام «اسلام» بوده است. ظهور گروه‌های تروریستی «القاعده»، «داعش»، «بوکوحرام» و... تاییدی بر این مدعاست. انگیزه و اهداف اعضای گروه‌های یادشده، مانند سایر گروه‌هایی که زیر عنوان تروریسم دینی (مذهبی)¹ قرار می‌گیرند، متأثر از باورهای ناصحیح دینی است. از این رو علمای اسلام اعم از شیعه و سنی، بر انحرافی بودن عقاید اعضای گروه‌های مذکور تاکید ورزیده و از آنها تبری جسته‌اند. بدیهی آنکه این نوع تروریسم نیز بسان سایر جلوه‌های تروریسم (تروریسم ملی، سیاسی، هسته‌ای، نارکو تروریسم و...) معلول عوامل متعددی است که بررسی آنها علاوه بر اثبات انحراف عقاید اعضای آن از آموزه‌های دین اسلام، جوامع اسلامی را در پیشگیری از ظهور گروه‌های تروریستی مشابه یاری خواهد کرد. از جمله این عوامل که پژوهش حاضر به بررسی آن خواهد پرداخت، پدیده «نص گرایی حداکثری» است. «نص گرایی حداکثری» سبک اندیشه‌ای است که از سوی فرقه اهل حدیث در نیمه اول قرن سوم هجری معرفی گردید. مطابق با این رویکرد، از یک سو «کتاب» و «سنت» منبع انحصاری احکام اسلامی محسوب می‌شوند و از سوی دیگر، در فهم آموزه‌های دینی صرفاً باید به ظواهر (اعم از نص و غیرنص) مقید بود و معنای ظاهری الفاظ را مورد نظر قرار داد؛ همچنین، «عقل» در تفسیر آموزه‌های دینی فاقد جایگاه بوده و تمسک به اجتهاد، حرام تلقی می‌شود.

اگرچه با ظهور فرقه معتزله و تاکید بر «عقل» بعنوان منبع و ابزار استنباط آموزه‌های دینی و ضرورت تفکیک میان محکمات و مشابهاات آیات قرآن کریم در تمسک به دلالت لفظی آیات، رویکرد فرقه اهل حدیث به بوته نقد کشیده شد؛ اما «نص گرایی حداکثری» هرگز از جوامع اسلامی رخت بر نداشت و همواره مستمسک برخی مذاهب و فرقه‌های مذهبی بود تا اینکه در عصر کنونی، به راهبردی برای گروه‌های تروریستی دینی بدل گشته است. از این رو، پژوهش پیش رو بر آن است تا پس از تبیین دقیق مفاهیم «نص گرایی» و «عقل گرایی» در استنباط احکام دین اسلام و بررسی پیشینه مکتبی هر کدام از دو رویکرد مذکور، به واکاوی بسترهایی بپردازد که نص گرایی حداکثری برای شکل‌گیری تروریسم دینی فراهم می‌آورد. نیل به هدف یادشده از طریق مراجعه به منابع علمی شامل کتب، مجلات، نشریات ادواری موجود در کتابخانه‌ها، سایت‌های اینترنتی حاوی مقالات علمی معتبر و سپس تجزیه و تحلیل اطلاعات به شیوه توصیفی - تحلیلی صورت خواهد پذیرفت. از آنجا که این پژوهش برای نخستین بار در کشور جمهوری اسلامی ایران به بررسی تاثیر نص گرایی افراطی بر شکل‌گیری تروریسم دینی می‌پردازد، واجد نوآوری بوده و اهمیت آن از این نکته سرچشمه می‌یابد که با شناسایی عوامل ظهور تروریسم دینی، می‌توان به مقابله کارآمدتر با این نوع از تروریسم پرداخت. بعنوان یافته پژوهش باید اظهار داشت که نص گرایی حداکثری، بستر ظهور تروریسم را از رهگذر سه عامل فراهم می‌آورد:

نخست، بواسطه تغییر در ماهیت آموزه‌های اسلامی، ایدئولوژی‌هایی به ظاهر اسلامی پدید آورده که زمینه را برای تجویز اقدامات توأم با خشونت و کشتار فراهم می‌کند؛ این دگردیسی، با تغییر ماهیت آموزه‌هایی همچون «جهاد» و «ارتداد» صورت می‌پذیرد. دوم، بواسطه عقل‌گریزی و کنار نهادن اجتهاد، مطلق مدرنیته را مصداق کفر و باطل معرفی کرده و مبارزه با جوامع مدرن جهت استقرار سنت به جای مدرنیته را التزامی برای خود می‌پندارد. سوم، از آنجا که انحراف از مبانی دینی، عواطف انسانی را زایل می‌سازد، در ابراز خشونت و کشتار ثابت قدم بوده و از آن ابایی ندارند.

*عضو هیئت علمی گروه حقوق دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

** دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران